

ПРАВДА ЖИТТЯ І УКРАЇНСЬКЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ: ОБ'ЄКТИВНІСТЬ ЧИ ЗААНГАЖОВАНІСТЬ

Іван Крупський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: ikrupskyy@ukr.net*

Зосереджено увагу на сутності терміна “об’єктивність”, розкрито його складові, простежено еволюцію змісту, досліджено дотримання норм об’єктивності українськими тележурналістами.

Ключові слова: об’єктивність, заангажованість, українське телебачення, висвітлення подій.

Попри те, що нині українське журналістикознавство все більше виробляє власну наукову термінологію, чимало запозичень з інших наукових дисциплін міцно вкоренилися в його тезаурус. Наприклад, ще в радянський час, акцентуючи увагу на вимогах, що їх ставила партія перед журналістами, неодмінно наголошувалося на необхідності об’єктивно, в усій багатогранності висвітлювати життя [1, с. 12].

Звісно, ця об’єктивність розумілася як вказівка журналістам писати так, аби всіляко сприяти поширенню лише домінуючої на відповідний період “істини”: висунав, наприклад, М. Хрущов ідею про переваги кукурудзи перед іншими сільськогосподарськими культурами, і журналісти отримали завдання всіляко пропагувати цю “королеву полів” – шпальти газет, радіо- і телепередачі були присвячені порадам, як ліпше доглядати за нею, як і за рахунок чого збільшувати посівні площі; акцентувала увагу партія на ролі Цілинних земель у розвитку сільського господарства й інформаційний простір заповнили матеріали про цей край; згадав Л. Брежнев про Малу Землю, де йому довелося воювати проти фашистських загарбників, і журналісти наче забули про інші місця бойових дій, на яких значно більшою мірою вирішувалася доля війни – про Малу Землю знімали телефільми, писали пісні. А радіо- та телепередачі годі було й злічити.

Звісно, якщо говорити про об’єктивність цих газетно-журнальних публікацій, радіо- та телепередач, то справжнє життя і його об’єктивне висвітлення журналістами суттєво відрізнялися.

Тобто, прикриваючись гарними фразами, в Радянському Союзі вихолощувалася справжня сутність поняття “об’єктивність”. Уживання цього терміна насправді було лише окозамилуванням, не мало нічого спільного зі справжніми реаліями життя, бо об’єктивність була обумовлена рішеннями партії і продиктована потребами, які ставила партія в той чи інший період перед журналістами.

Між тим маємо чимало праць, написаних як у радянський період (Д. Григораш, В. Здоровега, А. Москаленко, Д. Прилюк, Г. Варганов), де вже тоді науковці пробували дати чіткі дефініції цього терміна і розкрити його сутність (звісно, наскільки їм дозволяли це зробити рамки офіційної радянської науки). Та й нині інтерес до об’єктивності

як важливого чинника журналістики не минув, про що свідчать наукові розроблення таких авторів, як В. Владимиров, В. Иванов, В. Лизанчук, І. Михайлин, В. Різун, Ю. Фінклер, О. Холод та ін.

Значну увагу з'ясуванню сутності терміна "об'єктивність", його еволюції в демократичних державах, передовсім у США, приділив молодий дослідник Є. Федоришин у своїй монографії "Медійний простір Північної Америки: становлення та розвиток" [2]. Та попри це проблема об'єктивності й реалізація її українськими журналістами, що особливо спостерігаємо на прикладі телевізійних медій, потребує як практичного вирішення, так і теоретичного осмислення.

Загалом термін об'єктивність увійшов до наукового обігу ще 1812 р., завдяки творам англійського поета С. Колріджа. Відтак його почали активно використовувати філософи, які й нині поняття "об'єктивність" вважають філософською категорією, прийнятою на позначення характеристики предмета, знання, способу існування дійсності, що існує незалежно від людської свідомості [3, с. 648].

Проектуючи термін "об'єктивність" на журналістику, треба під ним, на наш погляд, передовсім розуміти незаангажованість, правдивість, повноту відображення журналістом будь-якої події, явища чи поглядів особи, її думок щодо якихось суспільно-політичних процесів або буденних явищ життя. Отже, сутність терміна об'єктивність є досить широкою, і навіть, такою, що ніби охоплює в себе інші дефініції, які є, на наш погляд, його складовими.

Очевидно через таку багатогранність терміна "об'єктивність" ті чи інші науковці при його розгляді акцентують увагу на якихось домінуючих, на їхню думку, аспектах цього поняття. Так, М. Шадсон, Дж. Ларднер та інші. стверджують, що об'єктивність можлива лише тоді, коли журналіст має можливість особисто спостерігати за подією або володіє щодо неї певними достовірними фактами. Г. Бракер, Е. Денніс, фактично не заперечуючи це положення, вважають, що для цього, аби бути об'єктивним, журналістові треба дотримуватися нейтральності, неупередженості при висвітленні будь-якої події.

Звісно, в кожному з цих міркувань, як бачимо, є раціональне зерно. Більше того, ці твердження аж ніяк не є суперечливими, а варто сприймати їх як такі, що доповнюють сутність поняття "об'єктивність".

Натомість, як на наш погляд, найточніше щодо об'єктивності в журналістиці висловився американський дослідник теорії масової комунікації, соціолог Ч. Чомскі. На його думку, щоб бути об'єктивним, журналістові треба діяти так, ніби він щойно прибув на Землю з іншої планети і не має жодного уявлення про життя та поведінку землян [4, с. 71].

Зрозуміло, в умовах тоталітарного суспільства поняття об'єктивної журналістики, про що йшлося вище, було лише декларацією. Адже засоби масової інформації як основна рушійна сила комунікаційних процесів розвиваються суголосно із суспільно-політичним життям суспільства [5, с. 9] і є залежними від нього.

Нині, коли будують незалежну державу, видається, що не може бути жодних перепон, аби журналісти об'єктивно висвітлювали життя. Та чи так є насправді і хто заважає, аби цей основоположний принцип журналістики став неодмінним фактором діяльності працівників українських медій.

Після зміни влади в державі два з половиною роки тому на обмежений і без того телевізійний рекламний ринок (приблизно \$400–425 млн за рік) зайшли кільканадцять нікому не відомих нових каналів. Натомість зусиллями державного регуляторного органу було викинуто з ефіру двох найбільш клопітних для нової влади мовників: київські “5 канал” та “ТВі”, які спеціалізуються на суспільно-політичних програмах і відомі своєю незалежною позицією. Відтоді в цих каналах почалися проблеми. Їх, зокрема, під різними приводами почали вилучати місцеві кабельні оператори. Зрештою, “ТВі” виявився єдиним українським телеканалом, який стало можливо дивитися, лише придбавши в оператора кабельного телебачення – компанії “Воля” (найбільшого монополіста на кількох регіональних ринках), її найдорожчого пакету, в результаті чого, за оцінками керівництва телекомпанії, втрачається до 2/3 нинішніх глядачів.

До цього варто додати епопею “наїзду” на той-таки ТВі податкової міліції, яка порушила карну справу нібито за фактом несплати податків. Для виходу із ситуації М. Княжицький закликав українців збирати гроші, щоб допомогти телеканалові відкупитися від податкової служби, аби уберегти ТВі від закриття. Попри це, влада мусила піти на поступки. Сприяв цьому ніби й Президент України В. Янукович.

Однак унаслідок маніпуляційних дій влади ці два телевізійні канали після їхнього вилучення із загальнодоступного ефіру опинилися на маргінесі медіа-поля, займаючи за своїми рейтингами рядки від 12-го до 20-го. Що ж стосується лідерів телевізійних програм, а вони утворюють цілком стабільний пул із шести каналів, то ті почуваються цілком упевнено. Є лише один проблемний пункт: усі вони декларують себе як збиткові. За оцінками експертів, доходи телебачення від реклами торік становили вже згадані \$400 млн, а витрати... – \$800 млн.

Усе стає зрозумілим, якщо згадати, що всі провідні телекомпанії належать кільком українським олігархам – Дмитрові Фірташу, Вікторові Пінчуку, Ігореві Коломойському, Ренатові Ахметову. Для них телебачення є радше не бізнесом, а інструментом політичного впливу. Щоправда, окремі медіа-менеджери запевняють, що, йдучи на оперативні втрати, вони в такий спосіб підвищують капіталізацію активів для їхніх власників, проте напередодні нових виборів, що відбулися наприкінці жовтня 2012 р. таке пояснення звучить не надто переконливо.

Звісно, за цих умов говорити про об’єктивну діяльність журналістів не доводиться, оскільки об’єктивність подання інформації невіддільна від свободи слова.

Водночас проблеми зі свободою слова в Україні не обмежуються тиском на незалежні ЗМІ. На державні телеканали повернулися так звані „темники” (вказівки згори, як висвітлювати чи взагалі не висвітлювати ті чи інші теми, події; заборона на будь-який позитив щодо опозиційних сил). Зросли масштаби самоцензури у провідних ЗМІ. На керівні посади у кількох впливових ЗМІ призначено лояльних до влади менеджерів із відповідною зміною редакційної політики, як, наприклад, в одній із найстаріших новинних агенцій – УНІАН [6].

Про це, зокрема, докладно розповів 17 серпня 2012 р. у своєму блозі на “Українській правді” депутат Верховної Ради України В. Парубій, який повідомив, що на державні канали надсилають вказівки щодо того, як має подаватися інформація в ефірі. І робиться це під виглядом витягу з закону.

За його словами, перед виступом у ефірі на державному каналі в Дніпропетровську до нього підійшла ведуча і попросила дотримуватися частини 1 статті 18 закону про статус Народного депутата. Водночас вона дала йому текст.

“Коли я прочитав текст, в мене очі полізли на чоло. Я спитав працівницю, – пише В. Парубій, – чи вона переконана, що це витяг із статті закону. Вона довго переконувала мене, що це є закон, який ми як Народні депутати і приймали, і тому повинні його виконувати. Вона так широко в це вірила, що мені не вдалося переконати її у протилежному. Очевидно, вона отримала цей документ від керівництва”, – зазначив депутат.

За словами В. Парубія, подібну ситуацію він зустрічав в інших областях України, виступаючи на державних телеканалах. Але, зазвичай, це були усні прохання: не згадувати президента Віктора Януковича, не дуже гостро критикувати владу, бо інакше програму не пустять в ефір.

“Очевидно, цей темник розіслали на усі державні обласні телерадіокомпанії, але тільки в Дніпропетровську я отримав його на руки”, – зазначив він.

На думку депутата, робиться це з однією метою: щоб депутати від опозиції могли говорити будь про що: про погоду, футбол, але тільки не про владу, провальні реформи, бо інакше, ведучий, згідно з документом, зобов’язаний спрямувати розмову у “законне русло”, – підкреслив В. Парубій. Безперечно, подібна ситуація є неприпустимою, “бо тільки в хворобливій уяві могла виникнути думка, що Народний депутат України не може обговорювати поточну політичну ситуацію, висловлювати свою точку зору з приводу тих, чи інших реформ, перетворень”, – заявив депутат [7].

Не менш важливим фактором для формування громадської думки є повнота інформації. Зрештою, без неї годі також говорити про об’єктивність журналістської діяльності, про точність і реальність відображення реалій життя.

Шостого червня 2011 р., як зазначалося на сторінках Інтернет-сайту “Телекритика”, зважаючи на рішення незалежного українського суду, який заборонив руху «Стоп цензурі!» проводити акцію під резиденцією Президента В. Януковича, журналісти вирішили проконтролювати, як виконують це рішення. На ранок біля президентської резиденції «Межигір’я» зібралися знімальні групи Нового каналу, 5 каналу, Першого національного, ТОНІСу, «Сіті», ТВі, каналу «24» і «Гамми».

За результатами журналістських відвідин резиденції повноцінний сюжет з синхронами продемонстрував 5 канал.

Про акцію біля Межигір’я говорила “Гамма”. Ведуча М. Мікульська пояснила, чому В. Янукович не зупинився перед журналістами 6 червня (синхронем прес-секретаря Дарки Чепак), і переказала слова В. Януковича про те, що він колись покаже свою резиденцію журналістам.

Синхронів самих журналістів, які стояли перед воротами “Межигір’я”, в ефірі каналу не було.

Телеканали ТОНІС і “24” у випусках новин показали відеозвіти про журналістів, президентську резиденцію і тортик від Д. Чепак.

Свій сюжет про відвідини журналістами “Межигір’я” та президентського прийому дав в ефір News One, який свою знімальну групу до резиденції В. Януковича не відправляв, але скористався слайдами й відео, викладеними на “Українській правді”, та паркетною зйомкою прес-служби Президента.

Канал ТВі висвітлив відвідини журналістами “Межигір’я” найповніше завдяки трансляції у прямому ефірі марафону руху “Стоп цензурі!”, який був присвячений проблемам і досягненням в інформаційній сфері за останній рік.

Глядачі Першого національного, Нового й “Сіті” так і не побачили сюжетів із “Межигір’я”.

За роз’ясненням “Телекритика” звернулася до редакторів тих каналів, які відправили свої знімальні групи на подію, але не поставили матеріалу в ефір.

Шеф-редактор Нового каналу М. Шаманов пояснив відсутність сюжету нестачею відзнятого матеріалу: “Знімальній групі потрібно було швидко їхати на ще одну зйомку. Вони поїхали раніше, навіть не дочекавшись від’їзду кортежу Президента”, – сказав він.

На Новому не вийшло жодного сюжету про День журналіста. “Сіті” вустами випускового редактора І. Коробко заявив, що канал ніякого сюжету не давав, тому що “був технічний збій, і вийшло неякісне відео”.

Від Першого національного, де замість акції журналістів показали привітання В. Януковича, отримати коментар не вдалося.

Заступник генерального директора Національної телекомпанії України з інформаційного та суспільно-політичного мовлення О. Пантелеймонов попросив видання звернутися з письмовим запитом.

Телеканали “Інтер” і “Україна” взагалі не відправляли знімальну групу до “Межигір’я” і День журналіста проілюстрували привітаннями Президента [8].

Особливо часто в ефірі замовчуються події суспільно-політичного життя. Так, за моніторингом, проведеним працівниками Інтернет-сайту “Українська правда”, що здійснюється громадською організацією “Телекритика” за підтримки USAID, наданої через “Інтерньюз Нетворк”, лідером з кількості матеріалів суспільно-політичної тематики з ознаками замовності неодноразово ставав Перший національний канал. Як свічить, наприклад, моніторинг, новин за тиждень із 2 до 8 липня 2012 р., коли був ухвалений закон про мови, у новинах Першого національного з’явився 51 матеріал з ознаками замовності.

На другому місці ICTV з 39 матеріалами. На третьому – “Інтер” (38 матеріалів), на четвертому – телеканал “Україна” (30 матеріалів), на п’ятому – “1+1” (28 матеріалів), на шостому – СТБ (23 матеріали), на сьомому – “5 канал” (23 матеріали), на восьмому – “Новий канал” (18 матеріалів).

“На звітному тижні липня кількість таких матеріалів стала рекордною за півріччя. Значну частину їх становило висвітлення каналами подій, пов’язаних із ухваленням “мовного” закону, акцій протесту з цього приводу”, – йдеться у повідомленні.

Крім того, різко зросла загальна кількість замовчаних телеканалами тем. «Це пояснювалося надзвичайною активізацією подій політичного життя, пов’язану з ухвалою на початку тижня “мовного” закону», – зазначає видання.

Лідером з кількості замовчувань важливих тем, думок, фактів або бекграундів знову став Перший національний – 213 подібних випадків. На другому місці – ICTV (206 випадків), на третьому – Інтер (197 випадків), на четвертому – Новий канал (191 випадок), на п’ятому – “Україна” (191 випадок), на шостому – СТБ (188 випадків), на сьомому – “1+1” (184 випадки), на восьмому – 5 канал (177 випадків).

Також видання наводить перелік тем, які взагалі не озвучувались на українських телеканалах, хоча заслуговують на увагу громадськості. Серед них, зокрема, редакція виділила такі:

- Президент Польщі передав слова підтримки Тимошенко;
- у вуличному опитуванні українці більше симпатизують опозиції, а при опитуванні в приміщенні – владі – соопитування Центру Разумкова;
- в ОБСЄ готують резолюцію про політичні переслідування в Україні;
- співробітник СБУ затриманий при отриманні хабара у 7 мільйонів;
- “мовний закон” є неприйнятним для кримських татар – глава Меджлісу;
- вибори в Україні стануть тестом на демократію й легітимність влади – Freedom House;
- “беркут” для розгону мітингувальників привезли до Києва, піднявши вночі по тривозі та ін. [9].

Звісно, не виграє об’єктивність від намагання будь-яким чином перекрутити інформацію. Наприклад, нині в Україні всі чули про “теракт у Дніпропетровську”. Здається, всі крапки розставлені довкола цієї трагедії, знайдено винних. Але ось на одній з передач, яку веде С. Шустер, ішлося про події, коли в Дніпропетровську вибухнули кілька вуличних смітєвих баків. У Савика обговорювали присвячений тим вибухам документальний фільм “Адов ад”, який напередодні прокрутив Перший Національний. Однак при цьому автори фільму намагалися “прив’язати” до квітневих подій опозицію. Мотивація була приблизно така: вибухи мали на меті зірвати Євро-2012, а це об’єктивно працювало проти влади і додавало балів її політичним противникам...

У студії про результати розслідування доповів представник Служби безпеки України. До його честі, він зробив це професіонально. Розповів, що слідство абсолютно точно встановило, хто саме поклав у дніпропетровські баки вибухові пристрої, і про те, як шукали й затримували злочинців. Водночас представник СБУ наголосив: жодного зв’язку між виконавцями вибухів і опозицією слідство не встановило.

Здавалося би, крапка. Однак після обговорення фільм-агітку... показали знову. Причому повторювали його декілька разів і в найкращий для сприймання вечірній час.

Керівництво Першого Національного пояснило, що повтор стрічки зумовлено її високим рейтингом. Мовляв, так багато людей зацікавилось, що ми як “професійні менеджери” змушені були це повторити. Але при цьому, звісно, демонстрували її без коментарів працівника Служби безпеки України [10].

Такими способами господарі телеканалів, масова політична корупція, продажність телеменеджерів, банальна «джинса» різних рівнів і різної якості, зрештою, просто непрофесійний підхід до висвітлення тих чи інших подій – усе це разом нищить потенціал телебачення України як засобу масової інформації та суспільної комунікації, як ефективного медіатора громадської думки, не дає можливості повною мірою давати глядачам об’єктивну інформацію.

Список використаної літератури

1. Теорія і практика радянської журналістики. Основи майстерності. Проблеми жанрів / за ред. проф., д-ра філол. наук В. Й. Здоровеги : Текст. – Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. – 326 с.
2. Федоршин Є. Медійний простір Північної Америки: становлення та розвиток / Євген Федоршин. – Тернопіль : Збруч, 2011. – 186 с.

3. Філософський словник / за ред. В. Шинкарука. – 2-ге вид. доповн. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
4. *Chomskyi N. Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda / Noam Chomskyi. – N.V. : Open Media, 2003. – 104 p.*
5. *Поліщук Л.* Структура телевізійного інформаційного мовлення (за матеріалами програм українського телебачення) / Л. Поліщук // Вісник Київського національного університету. – 2006. – С. 9–12. – (Серія Журналістика; № 14).
6. Хто створив маніпулятивну систему ЗМІ? // Українська правда. – 2012. – 7 верес.
7. *Парубій В.* Влада розсилає темники на державні канали / В. Парубій // Українська правда. – 2012. – 17 серп.
8. Більшість телеканалів проігнорували візит журналістів до “Межигір’я” // Телекритика. – 2011. – 8 черв.
9. Перший національний телеканал став лідером із замовчувань важливих тем // Українська правда. – 2012. – 15 серп.
10. *Єрємін А.* “Адова” локшина на Першому Національному / Аскольд Єрємін // День. – 2012. – 23 жовт.

Стаття надійшла до редколегії 26.10.12

Прийнята до друку 15.11.12

THE TRUES OF LIFE AND UKRAINIAN TELEVISION: OBJECTIVITY OR BIAS

Ivan Krupskyi

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine,
e-mail: ikrupskyu@ukr.net*

Emphasis is made on the content of term “objectivity”. Its components are disclosed and the evolution of its content is examined. Compliance with norms of objectivity by Ukrainian TV journalists is researched.

Key words: objectivity, bias, Ukrainian television coverage, events coverage.

ПРАВДА ЖИЗНИ И УКРАИНСКОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ: ОБЪЕКТИВНОСТЬ ИЛИ ЗААНГАЖИРОВАННОСТЬ

Иван Крупский

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина,
e-mail: ikrupskyu@ukr.net*

Акцентируется внимание на сущности термина “объективность”, раскрываются его составные, рассматривается эволюция содержания, исследуются нормы объективности украинскими тележурналистами.

Ключевые слова: объективность, заангажированность, украинское телевидение, освещение событий.